

ע י ו נ י ש י ר ה

נפשו נעשה בעין תנא דמסייעא לוי, כמו: „נמחו צעדינו בתלמים. / הורו להיק העילמים / כדים ואפרים וכרמים“ אך המראות בעינים והדברים על תלם מלאים פיצות, „שותתים הזון“, הופכים מסתורין, ולא משום שכוח סמיר ונעלם, אבי אבות ההויה, שזכרם בקרבם ויוצק בהם את קיומם הנפלא, אלא משום שהם שרויים באדות-ההויה, ישנם ואינם, הם ולא הם. באדה זו של יש ואין נתון לא היקום בלבד, בח נתונים גם המכירים את הויתם מתוכם, כלומר אנו, הכנים והיוצרים של תולדות האדם, אשר בכל זאת „היה לא היינו אף פעם“.

דאקרט התחיל, בידוע, באישוש קויד מו של עולם מנקודת-ההודאי המוחלטת: „אני תושב — משמע אני קיום“. אבל „אני“ גופא מה משמע? משמע ועביונה של המלה אני אצל משורר הם מפתח לשורתו כולו. גם במשך מעה המצומצם היו מתלוח לה למלה זו צביון של זהירות-רוח או של נמיכות רוח, נעימה של מינוי או של מאורה. אך משמעה יוצא לעתים מנבולת פלוני הפרט ומתרחב עד כדי אני כבועי, לאוי מי, או אני האדם בכלל, או — אצל משוררים המתרוממים להכרת אחרות הבדיאה — גם עד כדי אני קיסמי. בליריקה של יש. שלום, בהתאם לרוח הכללי, פירושה וגבולת של המלה אני בלתי-מסויימים: „ואני לא זה ואני לא כאן — בצליל בצליל אני בי רן“. מקומו ספק בתוך תוכי, ספק בתוך תוכי של עולם; ספק כולל: „אי אני ואי כל?“ ודאי כולל: „הלא כבר תחישו בו כי אין הבין הקטן שיעצור / מהיות האחד להכל והכל לאחד המדין“ (ההינא בני). בצדור סינוטות זה העמיס מאד המשורר להתנות את מחצכו, טיבו ויעורו בשיחה. ובמקום אחר ההכלתה המטאפיזית רוגעת בתוך הכלחה פיוטית:

אני הולך ועפדי חלצת

שירה גדולה: צלקים ונחלמות.

הדים ובגיהדים של מנגינה נמשכת,

תהיה מעל ותהומות מפתח.

בתוך שירה גדולה זו אין האני של משורר יכול להיות מסוייג. באחד משי-ריו המצויינים יסופר על מאן-דהו ששמע קול „הצילו“ (כך גם שם השיר) ולא ידע למי הקול ומהיכן: „אדם או אלה, אשה או נבר — איך הקול הקורא לי בהלך?“: „האיש קם והלך אחרי הקול למרחקים וחצה בגלי הים ומשבאו מים עד נפש וההחיל צולל במצולות נוכח ליד עת כי נפשו היא הקוראה „הצילו“. השיר כולו, ככל דבר שירה עמוק, סובל האיות רכות, אך אבדן כתיבה האני גלוי כאן. ואין בזה כלל משום קרע פנימי, משום גרם לנפתולי נפש, לריסוקו נפש. אין כאן אברה, שהמשורר רוצה בהשבתה. אדרבא, היא היא עיקר ההויה, שאין בה נבישים ונציבים ונשיים, מסויינים זה מזה. התיומן המביקש הוא לא בהעמקת פיצולי היש, בשכלול מעשה הכרואה, אלא בחזירה אל הקדמאות, אל מעמד טרם:

תנני להיות עֶפֶר על דְרָבִיקי,

תנני לָרֵם באֶפְיָקִיךָ וְלָרֵם.

א. קריב (סוף יבוא)

יש. — הלילה פורש לוט, מוחה את הדי שומים, מוחק את הגבולים, סמים אח הגבושות, משוה לכל הקיים פנים שאינם מסויימים, מטישטש נופו של עצם ועצם ומסרבו אל שרשם המשותף, הנעלם. „עמוק העולם סתהוב ועמוק מאשר תושב עליו היום“, — שר ניטשה. הלילה — חיקטרים, והיום — הבדיאה המת-בקעת ממנו. וכך אנו מונים בספירתנו: לילה ויום. לשון אחרת: הלילה הוא החידה והיום הוא הפשר. הדת והמס-תורין צמורים אל החידה; התרבות יצאה בדרכה הרחוקה לחפש את הפשר. היא חותרה להפשיט קמעא קמעא את בנה הלוט, להצר את תחום החידה ולהרחיב את תחום הפשר. היא פרצה במאור הנפיון והמרע אל ממשלת התעלומה. כאשר פרץ היר ואחריו החשמל אל ממשלת הלילה. פסיעה אחר פסיעה פוסעת נכחה רוח-האדם יוצרת התרבות בפנסה הלחוצי בידה וקוטפת פירורים והטיבות מנושי התעלומה.

השירה זורמת משני צידי הרוח, ולכן קצתה מסתורין וקצתה אור ורוע. גפה האחת מסיטרא-דיומא וגפה האחת מסיטרא-דילוא. סוגיה השנים נכתבים כך: האחד מלח, גולף, גובש, זורע אור, זורע פשר. משוררים מסוג זה היו ניתח, פושקין, ביאליק. האחר פונה אל החידה, אל פני הלילה שלבדיאה, אל בארות המאפליה שבה, לא כדי לחלוצ משם חוליות תוליות אל אור עולם, אלא כדי להתויר שמה את אשר פרץ כבר אל האור. שירת זו אינה צדה צורות של עולמ-החלוצ ואינה איצלת גביר שי רוח ונפש. כל הדישומים מחוקים בה, כל הגבולים נמוגים. ויקתה אל יקום ואדם היא זיקה של חליצת דברים מתוך מהונתם ומשכנתם, של הפיכת גבישי הקיים בעולם ובנפש לישות רופי סת, ניגרת. מיסוד זה היתה הרומנטיקה בגרמניה כראשית המאה הקודמת. יש הבדל כולט גם בזיקת-הלשון של שני סוגי שירה אלה. המשוררים מן הסוג הראשון מגיעים אל המלה הנקבעת בשיר כאל חוץ-הפני; בה הם עוגנים ובאים למנחתה. אצל משוררים מן הסוג השני אין מנוחה ושבתון בניכוי השיר. אתם יחד הם נהדפים מאיזה חוץ, יוצאים לגדודים יחד עם המלה שעל עטב, הקור לעת לאויו נקודת-העלם. שירתם של אלה היא התעצמות להלביש מלים מין מערך נפש, שהמלה אינה הולמת אותן.

משורר מובהק מן הסוג השני, משורר ש„גזעו“ השירי כמעט נקי מתערובת, הוא בשירתנו יש. שלום. הוא איש-נבחה הגמור של אותה שירה שקיבלה אצלנו את צביונה במהצית-היוכל בערך שלפני קביעת מרכזנו הספרותי בארץ. אם שם היה מלוא שלטונו של הציר האחד, הרי הוא כילו מן הציר שכנגד. הליריקה שלו היא הפסעת דברים סוודאזתם, מנבישותם, נמיגת כל בכל, מחיקת הנביר לים היצוברים בין עצם לעצם, בין חי ודומם, בין היה ויהיה, בין יש ואין. שירו קורח את מעבה ההויה, הופך את המוצק לרופם, את המעמד לרחיפה; כדרך שהוא אומר באחד השירים: „הקרקע בענן ממעל“, או: „הוקעו ההרים על רגוע הרופס של פרור אגד“. המראות נראים לו בתויתם בזמן שהיקום

אין משורר עברי, שטיבו חומק כל כך מהגדרה מיושבת, כש. שלום. אין חד חידת כבשונו של משורר כמוהו. שירתו נטויה אל קצוות, שקשה להאי חיון יחד. הנה פניה אל גבולי ההויה ומעבר להם, והנה היא דבוקה מאד אל המעשים תחת השמש. הנה היא בתבית „נצח הדממה“, והנה היא פוסעת פסיע תה עם היום והשעה ומקריהם החולפים. יש בשירתו בתיקול של זרמי-רוח, הרואים את ההויה כולה כעיוף-דמות, ובתי קולם של עושי מלאכת החיים באמונה, יש בה קול זיכור-נפש, המהדר ובא מן העליות של פודי עולם, וגם קולם של אותם מדוי הנפש, אשר תורת פרויד נחתת אליהם. עתים ניבית פשו-טיב, כבנדי ששת ימי המעשה, ועתים נפגוש בה ניבים-אורחים, שרק למלונים פתרונים להם, אצל ש. שלום בלבד נמצא מין כלאים שאין-כדוגמתם: ספק שירי שליונים, מעשה פומני-עם, ספק שירי יחוד, שקריאתו בדחילו. ובכל אלה יחד הוא משורר של איזה מאוד-שבנפש, שנבצר לבנותו בשם. שיריו הם נמחר תם הטמירה מעשה עקירה מנקודת אמצע אל אינ-גבול, וזה כוד המתה הנכוח האצור בהם, בלי כוכר תכטוי בשלעצמו וכלי השמעתו בהלמות הפתוס. יש שלום יוצר בשירה העברית מין חשמל שירי אחר, שלא ידענו קודם. הליריקה שלו דורשת טביעות-אוזן חדשה, משום שהיא שונה תכלית השנוי מכל מה שקראנו בשם זה קודם. אמנם סוגים של חדש צצו בשירה העברית בלי הדל במשך כל 20 השנים שמאחורינו, „הנביע הנודד“ של שירה חדשה נרד במרוצתו של פרק-זמן זה מיר ליד, עד כי מעצם התואר חדש כמעט סר כל קסם וכל הן. אך הלילה לבוא מתוך כך לכלל דעה הפוכה שגושפנקא אחת לה לשירת-אמת, אשר נתגלתה בטירתה למספר בחידים, וכל המישנה ממטבע שלהם פוגע בבנת-עיניה של בת-השירה. טעות זו רעה חולה היא, שיוסודה קפאון דוחני. לאו כל אדם הייב בעלית הגל מסגנון-נפש אחר למשנהו, אך זו בלבד אינה ראיה שבאן אמת וכוון איראמת. המישג שירה כולל במשמעו גלוי רוח שונים מאד, לעתים גם סותרים ומכחישים זו את זו. התחומים רחבים בלי שיעור, במ שוטפים זרמים וזרמי-שבנגד ורוחות מהלכים בהם לעברים שונים.

הצצה פנימית בשירתו של ש. שלום מחייבת העמקה, ואפילו מקעת מטפיר סיקה. ניטשה כמדומה היה הראשון שקבע מציאותם של שני סוגי יצירה, הפוכים זה מזה, ותלה אותם בשמם של שני אלי יון — אפילו ודיוניס. מתלך המחשבה של ניטשה, הנעוצ במיתולוגיה של יון, אינו עיקר כאן, אך עיקר לנו דבר מציאותם של שני צידים במלכות הרוח, כעין הצירים השנים בעולם הכור תות הפיסיים, כגון החשמל והמגניט. את שני ציריה של הרוח היוצרת מן הזכון ביותר לקשור בשני פניה של ההויה — היום והלילה. היום גובש, מבליט, גולף רישומיו של כל עצם ונותן לו קיום נבדל. את הישות הכור ללת ספריד היום לישים ישים בפני עצמם. הוא מסתיר את השורש המשותף ומנייה לאור את נופו הנבדל של כל

ע י ו נ י ש י ר ה

אל היום הזה. קשר זה קיים גם בלא יודעים גם ביודעים מצד המשורר. כי יש שמשורר משמש מאדנים לזמנו ויש שהוא משמש לו שופר. ש. שלום עושה עתה לשיעורין את שתי השליחויות יחד — את הראשונה מתוך יעור והשניה מתוך בחירה. אולם, קולות כלילה" עמוקים וחזקים אצל ש. ש. מקולות ביום, ובשעה ששירו מאותת בוחו מרובה מכשעה שהוא מכריז סיפי מאות מפורשות.

התדע לצעוד
לחוק קאר —
ולא לרעדו —

כן, מלאך השירה שומר צעדו זה יותר מכשעת חניה ותקיעת עוגן.

5.

ש. שלום הוא מין מקובל בלגנולו של משורר מודרני, כשם שענג'ין הוא "יהודי של שבת" ור' בנימין אהר מן הותיקין בלגנולו של סופר מודרני, כל מקרה מן זה (המצוי אצל סופרנו הגליצאים) טעון בדיקה, אם זוהי סוג תזה, כלומר ביאה חדשה, תיונית, או מין עירוב תחומין ותבשילין. במקרה זה דני יש לשאול: מה טיבה של מסי תורין מודרניים? מה שחרה של "קב" לה" בלי נקודת התגלות, שממנה נובע שחרו של עולם? אולם ש. ש. גם הותר ומבטיח אל שחר זה. זכות עמדה לי שמצא מוצא ומשען בשירת ארצי ישראל. נדולה לנו שירת האי"ע, שהנני לה והנסתר זורמים אל תיבה יחד. בעולמנו כבר ניסר הנוב, דת העבר דה". ש. שלום שר עתה את שירו של היהודי החדש בארץ ברטט דתי, ועתים גם בהצטללות רבה.

אחרי-כך הוא מניח מקום לתחוח על קנקניו ימעיניו, שאינם כולם מסין אחר. הוכיב והצלולים מעורבים עם חילופיהם, ואר פרודיאני יעלה לפרקים לעבור את צלולי פלגיו. כל זמן שהמי שורר נופו לא הנביר בתכלית אה אראלי על מצוקיו, הייב הקורא לשיב פדות בין אלה לאלת. כי ש. שלום הוא מאותם היוצרים, שצריך לנרוע מסכני פם, כדי שהסכום יצא פלא. מדה זו, אגב, היא אהר הסימנים של כמה וכמה מסופרי הזמן הזה. כי ש. ש. ההולך בדרכי עצמו הריהי בכל זאת, לפי סוגנים הרבה, גמראח לנטעים דבים כננה הספרותי שלנו. סימני קרבה אלה טבועים גם בהיתוך סגנוני — סגנון שאינו נוהג בהרדנית מרובה.

יש חמדת ניבים, רנת ניבים, בינה ניבים, — ושירת היום הזה, אה במי טב דוגמאותיה, אינה יודעת אותן. המשורר חדל להיות מן הרבדים השור תות בשכרון את עסיס הניתוח של אשכלות הלשון. אך דומה, כי השיקויים התרופים ביותר שבשירה נדונים לנדיי פח מהירה בלי רוייה-שכלישון, המשוו ידים שזכרונם אינו חולף העמיסו להאר זין לקולל הפנימי של שפת שירתם, ויציר רות של קימא הן אלה, שבהן נענתה הלשון גם לעצמה בשעה שנענתה למשורר. ש. שלום מקשיב לעתים קרובות לקולו הפנימי יותר מאשר לקול הניב שהוא משמיע, וזה נרע מסולו, שהוא בלי ספק אחד העמוקים אצלנו.

בראשיתו של מאמר זה נפלט הבטוי "עליה רגל מסגנון-נפש אחד למשנהו". אכן הדברים שנאמרו כאן הם מצד כותבם דבר, "עלית-רגל" מסגנון-נפש אחד למסגנון-נפש אחר. אלה אשר סני סגנון-נפש של המשורר הנדון הוא עצם מעצמותם: דאי דברים אחרים עמהם, וטוב כי נשמעם.

א. סיני

סימבולית של חלקי יקום, כמו: "מה היה, נלגון נגון / של מראה הרים יגון, / של נוף איתנים עגון / בלבבו של זמן". אך הרבה (וביחוד ב"און בן פלא") הוא מדניש את עצם ההנחות ותגלכות של הסימבוליזם השידי, כגון: "אדם ימראה, להם ואפר — אותות שניתנו להושי התוהים", או: "ואני רק יום למת שמעבר". אפילו פיקי כיר גרפיה הוא עוקר מסשותם ומסיעם אל ההויה הסימבולית:

קוראים קנה שם ומיחדים קנה קמש
קפלונית עינתה, קתאריך אלמוני,
באני טיודע: קיה זה צל אמש,
הד ומראה לנגון ערגוני.

עם כל מתח הסמל והחזון, היצוק בחלקים רבים של "און בן פלא" קשה להיות תמידיעה עם אלה שהרימו יצירה זו על נס: הפואימה לוקה בהכרח מהפיכת המסשות הביוגרפית ל"צל אמש", שעל ירי כך מתמוטט הסדר, שעליו נטויים הדברים. השלך הפנימי והמלט החיצוני של הפואימה, המשוו כה מ"פלונית עירח" דרך וינה העיר עד ירושלים ועמק יזרעאל, מתפרכים לרסיכים וכל רסיס ורסיס שוברו הפסלי בצדו.

לא זו בלבד, שהמשורר אינו מותח כאן קו רצוף של תולדות חיים, כי אם זורע רק נקודות מבליחות — אך גם הן אינן ניתנות על דרך הודאי. החום הביוגרפי של "און בן פלא" מותח כך: "מעין בילדותי שם פקחתי עינים", מי נבון ויאמר לנו, סעיין זה מה משר מעו: פשט או סמל או רמו: המד בר בעדי בפואימה זו, כלומר "און בן פלא" גופו, אינו מצטרף משום כך לעדת הדיוקנאות שקודצו בשירתנו, — הוא נשאר מעין הוסינגקולום בעצנת של פאוסט. עליו לא נאמר בספר הברואה, "אלה תולדות אדם". מה טעם? משום שהמשורר ביקש לתת לו קיים בדרכים שאין בהם אחיות קיום. כי ש. שלום אינו משומרי גבולות בשירה, וגם את הנבול המוצב לעצם הסימבוליזם השידי הוא בא להרחיב לאין-גבול. אך הרחבה עוברת-חוק הופכת לפרצה. גם זה חוק מן התקנים.

4.

בשיר המובא קודם ("תנני להיות כעפר על דרכיך") מוסיה נמפלל המשורר, כי יותן לו "לוהוד ולחייך, לחייך ולדום". אך תפילתי זו לא נתי קיימת. כי חייך בלי פיוס ומרגוע מנין? המשורר המדובר רחוק מאלה. איי סנוחה אפיקליפטית יצוקה בשירתו, היא מאותהה, מתריעה, מכשרת. יש בה יסודות של שליחות, יסודות הקושי-רים אותה אל לבב היום הזה, היחוק גם היא, רחוק מאד מ"לוהוד, לחייך ולדום".

חולדת השיר הנבון ביומי היא מן המסתורין של רוח הזמן. זמננו זה, שהפך כגלו אדוה, זיעזוע, זמן רחוק משביל-זהבו של האמצע וממילא דוחק קצין, מוצא אשת שפתים בשירה מסוגי של ש. שלום. יש תאימה בין מסכתה של שירה זו והמתי של זמן זה. אפילו בשושיר המשורר לנפשנו:

קפצתי לשבת לי דם
מעבר ללילה ויום.

יוצאת משירו לימה הקושרת אותו

3.
אפיקיו של ש. שלום זורמים מן המזור אל החידה, מ"ויהי בוקר" אל "יחי ערב". בעל שירתו כאילו טרם יצאו לפעלם חושים של יום, טרם באה שעה שמכרכים על חמראות והצבי עים. על הר ועמק, על יקום ואדם עוד פרוש הסוד, ההעלם. על פי לוח הישעות של שירה זו מתמדת אשמורה רחישת מסתורין. אין פלא כי הבא ממלכותא דיומא, מאורה של נפש, מן האפסיס השקופים של השפיים והמישורים, נושש ומנשש בנופה של שירה זו, הנאפר צאלו אמש, המשורר גופו סביר ואינו סביר מראות נופו ומרחביו, וזרע ציוניו רחוש על גבי תהוי. הוא פוסע חליפות על גשר רופס בין חרחוק מאר והקרוכ מאר, שאולו גם הר הם. כאן החיפזים בכלל אינם סתירה, כדרך שאומר: "אני יודע כי הכל ברם — ואני יודע כי הכל אמת..." אך אמת שהיא אחות לרדם, אינה גם היא אמת של בוקר. כי לא אתא בוקר, לא הקיץ הודאי, לא נרקע המוצק, הקיים אינו שריר בעולמו של משורר רנו. ובכל אלה אין לוחן את ש. ש. בין המשורים שהם חורגי עולם, עובדי אורח זרים בתוצות ההויה. העולם הזה, כמות שהוא נקלט ונתפס בשיר רתו, הוא מקום חיתו ולא מקום גלוי תו. ואם כי שיריו רצופים נהיה או נהירה אל "עם" ו"מעבר", מזה אל "לא מזה", הן גם "שם" וגם "לא מזה" כאן הם, תחת כנף ההעלם הפרושה על כל.

אך ממסתורין של העלם נכנסת שיר רתו של ש. שלום למסתורין של ניתושים, של הפיכת נילוני העולם, נטולי המסר שות המסוימת, לאותות וסמלים — כלומר, היא נכנסת למעגלה של השירה הסימבוליסמית, אשר הורתה לומר: כל דבר אינו אלא זכר לדבר, הר ורמו למת שמעבר לו. הסימבוליזם של ש. שלום משאיר דושם של תולדה ספרותית, לא של בנין-אב הטבוע בעצם מסר שירתו. לפרקים יש והוא חותר למצוא משמעה